

בני ישראל מעריכין ואין גויים מעריכין. יכול לא יהו [הגויים] נערכין, תלמוד לומר "איש", דברי רבי מאיר [ושיטתו הובאה בגמרא לעיל].

אמר רבי מאיר: וכי מאחר שמקרא אחד מרבה ומקרא אחד ממעט, מפני מה אני אומר: [הגוי] נערך ולא מעריך, מפני שריבה הכתוב בנערכין יותר מבמעריכין, שהרי חרש שוטה וקטן נערך, אבל לא מעריכין.

רבי יהודה אומר: בני ישראל נערכין ואין גויים נערכין, יכול לא יהו [הגויים] מעריכין, תלמוד לומר: "איש".

אמר רבי יהודה: וכי מאחר שמקרא אחד מרבה ומקרא אחד ממעט, מפני מה אני אומר: גוי מעריך אבל לא נערך, מפני שריבה הכתוב במעריכין יותר מבנערכין, שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין.

ומקשה הגמרא בין לרבי מאיר ובין לרבי יהודה:

"איש כי יפליא נדר בערכך" האמור בערכין, למה לי?! כלומר: למה לי "איש" לרבות, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה!?

מכדי האיתקש ערכין לנדרים [והרי ערכין הוקשו לנדרים], כדאמר קרא: "איש כי יפליא נדר בערכך" –

והתניא נבי נדרים [נדרי הקדש]: כתיב

מסיני היא בנזיר" שהאב מדיר את בנו בנזיר, ואם כן אי אפשר למעט דין זה בגוי מן הכתוב.

(7) ואכתי מקשינן: אימא לכך מיעטה התורה "בני ישראל" כדי ללמד: בני ישראל מגלחין על נזירות אביהן, מביאין מן המעות שהפריש אביהם לקרבנות נזירותו בשביל קרבן נזירות שלהם כשהיו נזירים וכמבואר במשנה לעיל ל א, ואין הגויים מגלחין על נזירות אביהן.

ב-ב-1 יכול לא יהו הגויים נזירים?

תלמוד לומר "איש"!

ומשנינן: האיתמר: אמר רבי יוחנן: הלכה היא בנזיר שהבן מגלח על נזירות אביו, ואי אפשר שיבוא הכתוב למעט את הגוי מדין זה.

אלא בהכרח, בא הכתוב למעט את הגויים שאינם נזורים נזירות כלל, וזו היא ששנינו במשנתנו: "הגויים אין להם נזירות".

וכאן שבה הגמרא לברייטא שנוכרה לעיל לענין ערכין:

כתיב בפרשת ערכין: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה". ונחלקו תנאים בברייטא בערכין ה ב, מה בא "בני ישראל" למעט, ומה בא "איש" לרבות:

7. נזירות, כדילפינן לעיל מ"לעולה", אם כן אין צריך למעט שלא יגלה על נזירות אביו.

7. כתב ב"קרבן אורה" שמדברי התוספות נראה, שלא גרסו את הקושיא והתירוץ הבאים; ובאשר הקושיא תמוהה: היות ואין גוי מביא קרבן

ומשנינן: אכן אין כוונת הברייתא לומר ש"איש" בא לרבות את הגויים, כי יש ללמוד כן מנדרים, (3) **אלא האי "איש" מיבעי ליה לאתויי ישראל "מופלא סמוך לאיש"** [קטן בשנתו האחרונה קודם הגדלות, והגיע לעונת נדרים], שאף הוא מעריך.

ואכתי מקשינן: **הניחא למאן דאמר: "מופלא סמוך לאיש" דאורייתא לענין נדרים, שלשיטתו שפיר יש לומר שהכתוב מרבה "מופלא סמוך לאיש" לענין ערכין.**

אלא למאן דאמר: "מופלא סמוך לאיש" שנדרו נדר אינו אלא מדרבנן, אם כן "איש כי יפליא", למה לי!?

ומשנינן: **לאתויי "מופלא סמוך לאיש" דגוי, שהוא מעריך.**

תמהה הגמרא על תירוץ זה: **הניחא למאן דאמר [רבי יהודה]: "בני ישראל נערכין ואין הגויים נערכין, יכול לא יהו הגויים מערכין, תלמוד לומר: איש" —**

[ויקרא כב יח] **"איש איש מבית ישראל וגו' אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעולה" —**

מה תלמוד לומר "איש": (1) לרבות את הגויים שהן נודרים נדרים ונדבות בישראל.

והיות ונתרבו הגויים לענין נדרים, הרי למדנו מן ההיקש שהוא הדין לענין ערכין דינם שווה לישראל לכל דיניהם; ואף שבהכרח נתמעטו הגויים משום שנאמר "בני ישראל" דמשמע ולא גויים, הרי שהיות ומאידך גיסא השוותה אותם התורה לישראל, יש לנו לצמצם את המיעוט, ולומר: לא מיעטתם התורה לגמרי שלא יהיו מערכין ומוערכין, אלא מדבר אחד בלבד — שאותו מסתבר יותר למעט — מיעטה, והיינו לרבי מאיר שלא יעריכו, ולרבי יהודה שלא יוערכו, ושוב אין אנו צריכים לרבותם לענין האחר —

ואם כן **"איש כי יפליא" האמור בערכין —** לרבות את הגויים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה — **למה לי! (2)?**

1. בספרים שלפנינו כתוב "מה תלמוד לומר איש איש", ומשמע שהברייתא דורשת את כפל הלשון, אך הב"ח מחק וגרס כמו שנכתב בפנים. 2. נראה מן הסוגיא שאף להיות נערכין יש לנו לרבות את הגויים מהיקש לנדרים, וראה ב"שיטה מקובצת" בשם תוספות חיצוניות [בד"ה יכול] שכתב: וקצת קשה, היכי מצי אתי מהקישא דגויים נערכים, הא בנדרים לא שייך כי אם נודרים ולא שייך נידרים! וצריך לומר: כיון דמעטנין להו מבני ישראל דאין מערכין, ההיקש דאיתקש לנדרים שבקיה לקרא דעל

3. ומה שמבואר בברייתא ש"איש" בא לרבות את הגויים, הוא "לאו דוקא, דמנדרים ילפינן וכו', אלא תנא לפום ריהטיה נקט הך דרשה, דאי לאו דשמעינן ליה ממקום אחר, הוה דרשינן ליה

הסמוך לאיש", ואם כן לשיטת רבי מאיר: "איש כי יפליא" למה לי?!

אמר⁽⁵⁾ רב אדא בר אהבה: אכן "איש" אינו נצרך ללמד איזה דין לענין ערכין, ואם אינו ענין לערכין תנהו ענין לנדרים: (6)

לכך אמר הכתוב "איש כי יפליא" בערכין כדי לאתויי, כלומר: למעוטי⁽⁷⁾ נדרי גוי גדול. דאף על גב דגדול הוא, אם אינו יודע להפלות [יודע לשם מי נדר לשם מי הקדיש] לא נודר ולא נודב, ואף שישראל גדול נודר ונודב ואף שאינו יודע להפלות.⁽⁸⁾

וכאן עוברת הגמרא לבאר את הכתוב בפרשת נזירות:

הרי שפיר יש לומר ש"איש" בא לרבות "מופלא הסמוך לאיש" דגוי, שאף הוא מעריך כמו הגויים הגדולים. (4)

אלא למאן דאמר [רבי מאיר]: "בני ישראל מעריכים ואין הגויים מעריכים, יכול לא יהו נעריכים תלמוד לומר: איש", הרי ודאי שאי אפשר לומר ש"איש" בא לרבות "מופלא הסמוך לאיש" דגוי שהוא מעריך, כי הרי אף הגויים הגדולים אינם מעריכים.

שמה תאמר: בא הכתוב לרבות גוי "מופלא הסמוך לאיש" שאף הוא נערך כמו הגויים הגדולים, הרי אף זה אינו, כי:

אפילו תינוק בן חודש בר עירובי הוא [אף תינוק מבן חודש נערך], וכל שכן "מופלא

מהאי קרא", רא"ש, [וראה בתוספות ד"ה לאתויי, שנתקשו כעין זה רק בהמשך הסוגיא, וכאן לא כתבו כלום, וראה מה שביארו שם].

6. לכאורה תמוה: כיון שבלאו הכי מבארת הגמרא את הפסוק שהוא בא ללמד ב"אם אינו ענין" אם כן לא היינו צריכים לסטות מן הביאור הקודם, והיה לנו לומר שהפסוק בא - בין לרבי מאיר ובין לרבי יהודה - לרבות "מופלא הסמוך לאיש" דגוי, אלא שלדעת רבי יהודה הסובר שהגויים מעריכים בא הכתוב לומר שאף "מופלא סמוך לאיש" דגוי יכול להעריך, ולדעת רבי מאיר בא הכתוב ללמד ב"אם אינו ענין" על נדרים, ש"מופלא הסמוך לאיש" דגוי נודר; וראה מה שכתב בזה ה"משנה למלך" ערכין א יא, ובמה שכתב ב"קרבן אורה" כאן.

7. וביאר הרא"ש, שלשון "לאתויי" פירושו, לרבות על המיעוט ד"בני ישראל".

8. וכמו ששינונו במסכת נדה [מה ב]: "בן שנים עשרה שנה ויום אחד" [מופלא הסמוך לאיש"]

4. תמהו התוספות: והרי אנו עוסקים כאן למאן דאמר: "מופלא סמוך לאיש" דרבנן, והאיך אפשר שבישראל אינו אלא מדרבנן ובגוי יהא מדאורייתא?! וראה מה שכתב "המפרש" בזה.

ותירצו התוספות: דודאי ישראל דלא הוי בכלל "בל יחל" עד דהוי גדול, וכי הוי גדול מיהא איתיה ב"בל יחל", הלכך דרשינן כל דליתיה ב"בל יחל" ליתיה בהפלאה - וכדאמר בפרק יוצא דופן מו ב - וממעטינן "מופלא סמוך לאיש" דישראל, אבל גוי שאינו ראוי לבוא לכלל "בל יחל", לא שייך למעוטי.

5. יש להסתפק אם תירוצו של רב אדא בר אהבה הוא דוקא לדעת רבי מאיר, אבל לדעת רבי יהודה עומדים אנו בתירוצנו הקודם, או שמה לדעת שניהם אמר רב אדא בר אהבה את

מוכיחות, הרי מידה היא בתורה: "אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות", ונתרבו ידים שאינן מוכיחות.

דאיתמר: ידים שאינן מוכיחות:

אביי אמר: לא הויין ידים; רבא אמר: הויין ידים.

ואכתי מקשינן: הניחא לרבא הסובר: ידים שאינן מוכיחות הויין ידים.

אלא לאבבי — הסובר: ידים שאינן מוכיחות לא הויין ידים — **מאי איכא למימר**, [מה בא "כי יפליא" לרבות]?!?

אלא "כי יפליא" השני האמור בנזירות **מיבעי ליה לכדרכי טרפון!**

דתניא לעיל [לד ב]:

היו [שנים] מהלכין בדרך, ואחד בא כנגדן, אמר אחד: "הריני נזיר שזה פלוני", ואחד אמר "הריני נזיר שאינו הוא":

רבי יהודה אומר משום רבי טרפון: אין אחד מהם נזיר, לפי שלא ניתנה נזירות אלא

(9) **אלא "כי יפליא" דכתב רחמנא גבי נזירות למה לי!?**

[מכדי האיתקש נזירות לנדרים, "כי יפליא" למה לי]?! (10)

כלומר: כיון שכבר נאמר בפרשת ערכין "כי יפליא", כבר ידענו גם לנזירות שתהיה בהפלאה, וכל מה שנלמד מ"הפלאה" האמורה בערכין יש ללמוד ממנו גם לגבי נזירות, ואם כן למה הוצרכה התורה לחזור ולומר פעם שנית בנזירות "כי יפליא"?!?

ומפרשינן: **לא תויי**, לרבות **ידים שאינן מוכיחות** [הבא לידור בנזירות ולא אמר משפט מלא ומפורש שהוא נזיר, אלא משפט חלקי, שאינו מוכיח בביורור על קבלת נזירות] שהן ידים, והרי הוא נזיר כאילו אמר את המשפט כולו (11) —

כי מאחר שאמר הכתוב "כי יפליא [יפרש]" בנזירות, דמשמע: מה עיקר נזירות בהפלאה כלומר: בפירוש גמור, אף ידים שנתרבו לקבל בהם נזירות כמו בלשון נזירות גמור (12) צריכים שיהיו בהפלאה ולא ידים שאינן מוכיחות, ואמר עוד: "כי יפליא" בערכין דמשמע נמי למעט ידים שאינן

וגם יש ללמוד מדבריהם בד"ה איש שלא גרסוהו.

ולפי הגירסא שלפנינו צריך לפרש: הרי איתקש נזירות לנדרים ונדרים לערכין.

11. ראה ענין זה לעיל ב ב.

12. שנאמר בפרשת נזירות: "איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה" וממה שאמר הכתוב: "נזיר להזיר" למדנו לעשות ידות נזירות כנזירות.

נדריו נבדקין [אם יודע להפלות], בן שלש עשרה שנה ויום אחד נדריו קיימין וכו' לאחר הזמן הזה [בן שלש עשרה שנה ויום אחד] אף על פי שאמרו "אין אנו יודעין לשם מי נדרנו, לשם מי הקדשנו" נדרן נדר והקדשן הקדשן.

9. השמועה מתבארת על פי גירסת הריב"א בתוספות, וביאורו.

10. מילות אלו "מכדי האיתקש נזירות לנדרים, כי יפליא למה לי" לא נזכרו בתוספות וברא"ש,

להפלאה, ומשום שנאמר "כי יפליא", ומשמע: שיהא נזרו מפורש על הודאי, ולא נזיר בתורת ספק. (13)

ומקשינן: הניחא לרבי טרפון, אלא לרבנן מאי איכא למימר [מה בא "כי יפליא" לרבנות]!?

אלא מיבעי ליה — ל"שני פעמים כי יפליא" — לכתנאי:

היתר נדרים, התרת נדרים שאמרו חכמים שהחכם מתיר את הנדר פורחין באויר כלומר: מעט רמז יש לדין זה במקרא, ואין להן על מה שיסמוכו, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה.

רבי אליעזר אומר: יש להם על מה שיסמוכו, שנאמר: "איש כי יפליא כי יפליא" שתי פעמים [בערכין ובזירות], וכדי ללמד:

אחד הפלאה [פירוש] לאיסור כלומר: כשפירש ונדר ואסר עצמו בנדר, ואחד הפלאה להיתר כשבא לפני החכם ומפרש את נדרו לפניו, ואומר: "כך נדרתי ולדעת כן נדרתי, אבל לדעת כן לא נדרתי", והרי הוא בא לידי חרטה, ומתוך כך בא לידי היתר. (14)

מתניתין:

במשנה בתחילת הפרק שנינו: נשים ועבדים יש להן נזירות.

חומר בנשים מבעבדים, שהוא כופה את עבדו, ואינו כופה את אשתו [אלא בדרך של הפרה].

ומשנה זו שלפנינו היא הסיפא של המשנה הקודמת, ומפרשת שיש גם חומר בעבדים מבנשים.

חומר בעבדים שמקבלים עליהם נזירות, מבנשים המקבלות עליהן נזירות:

א. שהוא מפר נדרי אשתו וכיון שהיפר שוב אינו יכול לחזור בו, ואינו מפר נדרי עבדו אלא שיכול למחות בעבדו, ומחאה זו אינה מחלטת כמו הפרה, שאם נתרצה האדון אחר כך שיקיים העבד את נזירותו, הרי זה חייב להשלים את נזירותו. (1)

ב. הפר לאשתו את נזירותה: הפר עולמית, הרי זו הפרה לעולם.

אבל אם הפר לעבדו, כלומר: אם מיחה בעבדו: יצא העבד לחירות ומשלים נזירותו, כלומר: לכשיצא העבד לחירות הרי זה משלים את נזירותו. (2)

13. כתבו התוספות, שאף רבי טרפון למד כן מיתור "כי יפליא" האמור בנזירות.

14. דברי הברייתא נתפרשו על פי רש"י בחגיגה י א.

1. נתבאר על פי הרא"ש, [הובאו דבריו בשיטה מקובצת; ודברי התוספות צריכים תלמוד, וראה

"ארוי הלבנון"], וראה בהערה הבאה.

2. ב"שיטה מקובצת" בשם הרא"ש הביא מתחילה פירוש על מה ששנינו: "האיש מפר נדרי אשתו, ואינו מפר נדרי עבדו", דהיינו שאם נשתחרר משלים את נזירותו, וכתב על זה הרא"ש "ולא נהירא הך פירושא, דהיינו סיפא היפר לאשתו היפר עולמית, אם לא שנאמר